Леонід Полтава

За мурами Берліну

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

ЗА МУРАМИ БЕРЛІНУ

поезії

1942 -1945 рр.

Обкладинка маляра Л. Майстренка

Замість передмови

Хто ми?

Оповиті нуждою і славою,
У ночі бездонній чаші
Золотими рибами плавають
Негаснучі вікна наші.

Ми сонце стрічаєм працею
І працею проводжаєм,
І все таки наша нація
Лишається Южним краєм

Хто ж ми? Живими поховані?
Блукаючі в хмарах руки?
Чи тільки нові Бетговени,
Що пишуть, не чуючи звуків?

Чи може аж з гір Патагонії
Сіяючою тінню
Написані нами симфонії
Вестимуть вперед покоління?!

1944.

ТІНЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Курні дороги і жита.
А потім — камінь і трамваї
Куди ж іще веде життя?
Не знать. Не треба, не питаю.
Іду, співаючи землі,
Своїй землі дзвінку осанну,
І дух далекої ріллі
Вдихаю в пахощах туману.
Я вас, пізнавши, не забув,
Дзвінкі міста і ріки сині.
Я лиш в пустелі ще не був —
Та був три роки у Берліні.
Я сню землею, де сади,
Як весняна шумують повінь... —
Неначе тінь Сковороди
В мені прийшла на землю знову.
Іду. Призначені путі
Я і не хочу обминути.
Лиш за одно „не буть" в житті —
Сто тисяч раз зроблю я „бути"!

Щоб повернувшися назад,
Після тяжких блукань у світі,
Я не прийшов по квіти в сад,
А сам приніс незнаних квітів.

1944 р.

БУТТЯ

Мій любий краю, ти в мені
Гориш кривавою зорею.
В незрозумілім чорнім сні
Іду без тебе я землею.

Чи ж можу тут я вільно йти,
Коли крізь далі бачу сизі,
Що на полях твоїх — дроти,
А на руках твоїх — залізо?

Мій любий краю, всі пісні
Мені лише тобою дані.
Я розпалю їх на вогні,
Щоб розтопить твої кайдани!

24. 8. 42. Берлін — Шонеберг

Україна, шляхи і айстри,
Сині ріки — усе сплелось...
З-за коліс півгорбатий майстер
Раптом виповз і крикнув „льос"!

Знову глухо гуде машина,
Випиваючи струм з дротів.
Що їй з того, що блудним сином
Ти блукаєш у цім житті?

Що машині, що ти із хистом
І що інший у тебе жар?..
За вікном над закутим містом
Голубі перелети хмар.

1943 р. Берлін – Шонеберг

ПЕРШИЙ ЛИСТ ПАННІ

Навіщо ці чудні листи,
Нудні і сірі, мов жовніри?
Я Вам не зможу повісти,
А Ви не зможете повірить.

Так буде краще: Ви ідіть
І інші вулиці любіте,
Бо ми, ми справді молоді,
А Ви, пробачте — квітка літа.

Так мало — правда? — дій, хотінь,
А молодим назвався нині;
Бо тут говорить з Вами тінь,
А я, — я там, на Україні.

Ну як це все розповісти
З чудною долею своєю?
Листи — завжди лише листи,
Душа лишається душею.

1944 р.

НАЙНОВІША ЕВРОПА

Уже курить осінній вечір,
Як півзавалений димар.
Я чую, як пакують речі
На новий, черговий алярм;
Як за пробитою стіною
Хрипить натруджений рояль
І німка піснею нудною
Правдивий викликає жаль;
Як по маршах тяжких, дубових,
Сім'я прасованих сусід
Розпочина нудні розмови
Про пиво, гроші і обід.
Слова зсипаються, як попіл... —
А ти казав завжди в цей час:
„Від найновішої Европи
Охорони, о Боже, нас".

ЛЮДИ

І знову потяг буде йти
На Харків. Знов бліді дівчата
У вікна подають листи.
А може ж дійде? Може мати
Візьме та й вийде? А як ні —
На потяг гляне із порогу.
Нехай хоч ці рядки дрібні
Побачать топтані дороги,
Оселю рідну... Все в листі
Так списано: про хліб, роботу,
Про дні, повиті чорним сном...

Щоб десь на гострім повороті
Їх німець кинув за вікно.

ЛИСТИ

З України прийшли листи.
Я дивлюсь, як дівчата біднуть.
Зустрічаються знов брати,
Зустрічаються знову рідні.

Тільки зустріч така чудна,
Ніби там не було любови.
„Ми живі" та „уже весна" —
І ні слова більше, ні слова.

Непроглядні, як темрява,
Впали плями на лист зім'ятий.
В цій Европі уже й слова,
Закидають за чорні грати!

Тільки пахнуть листи слізьми.
Знаєм, знаєм, що там із вами.
Не учившись, навчились ми
Найчорніші читати плями.

КАТЕРИНЩИК

Танцює вітер на площах,
Полоще площі дощ:
    А хто ще, а хто ще, а хто ще
Сьогодні вийде до площ?

Танцюйте, шипучі зливи,
Кружляй, дощова перезва:
Іде катеринщик сивий
До танцю заграти вам.
І вогко рипить катеринка,
То радісна, то смутна —
Але ні одна берлінка
Тепер не відкриє вікна.

І тільки на вогких площах,
Танцює на площах дощ;
— А хто ще, а хто ще, а хто ще
Сьогодні вийде до площ?

ВЕСНА 1943 РОКУ

Стоять почорнілі тяжкі димарі,
Неначе сторожа. Що їм, що у полі
Земля дочекалася нових вітрів,
І сонця нового, і нової долі?

А в темних бараках, закутих у дріт,
Нічого нового. Так вогко і млисто.
І тільки з вікна було видко: на схід
Ключі журавлів пролітали над містом.

ПІСЛЯ УВ'ЯЗНЕННЯ В ПОТСДАМІ

Ну, не треба більше вже питати.
Так. Стомився і стоять, і йти.
Мабуть я побачив забагато,
Щоби Вам хоч щось розповісти.

Ви були, можливо, у Потсдамі,
Бачили фортецю за вуглом.
Там на ямах знов копали ями,
А хрестів нікому не було.

Молодь. В камерах не кажуть строку.
Так щодня: нагай і темрява.
В тій фортеці „Молоду Европу"
Справді він устиг побудувать.

Тисячі закинули за грати
З гір, з морів, з потоптаних степів.
Я з голяндцем, як із рідним братом,
Розділяв недокурка навпів...

1943 р.
Табір Бессемерштрассе

У ТРАМВАЇ

Перетерла проклята криця
Сіру землю і сірий край...
Однютонні пихаті лиця
На вибоях хитав трамвай.
На бортах піджаків соснових
Чорний знак, як повний павук.
Перетерті пусті розмови
Вітер люто жбурляв на брук.
Все про їжу та про пакети,
Та про низкість чужинних рас,
Аж не вірю, що віщий Гете
Мабуть родич комусь із вас!
Павукова ця ваша слава
Не обгорне ніколи світ.
Про безкарність і ваше право
Говоріть іще, говоріть!
Справді, ви в цім житті, як гості.
Подивіться: он кара з кар:
Бліда дівчина з синім „остом",
Що в кутку читає „Кобзар"!

ВОЛЯ

Все ідуть та ідуть до Берліну
Крізь морози і крізь сніги
Із далекої України
Навантажені потяги.

У лісах партизанська криця
Протяла не один вагон.
І тече золота пшениця
На затоптаний в грязь перон.

Ще про волю якусь народів
Ви гукаете у світах!
На пероні лежить походів,
Всіх походів ваша мета.

Йдіть, грабуйте! Ще е що брати,
Упивайтесь облудним сном,
Доки прийде до вас розплата
За найменше взяте зерно!

1944 р.

Далеко Львів, ще далі — Київ,
Далеко рідні голоси.
Одні колеса та паси
Повзуть, згинаючись як змії.

Так ненавиджу все круг мене,
Що вже здається: ось за мить
Зуміє весь Берлін спинить
Моя ця ненависть шалена.

РІВНІСТЬ

Гудки. Берлін біжить в підвали,
І в небі хряскає гроза.
На темний, вогкий камінь впала
Чиясь розпачлива сльоза.

Там збились у страшнім чеканні
І фабриканти, й візники.
Так ось коли іде братання
На міст, непевний і хиткий!

Яким живеш ти справді богом,
Яка тобою водить лють,
Коли лише у час тривоги
Всі люди рівними стають?

Гуде і дужчає хуртеча,
Вже й по землі вогонь біжить.
І тиснуться тісніше плечі,
І недостойний хоче жить.

1944 р.
Берлін — Юнгфернгайде

ДРУГОВІ

Не оживити цих руїн,
Не стерти диму чорних каем.
Осінній вітер поміж стін
Нудним господарем блука

В глибокому тяжкому сні
На вулицях камінні брили...
Як добре, що в твоїм вікні
Самі шибки лише пошклило,

Що можемо піти геть-геть
Під мосту скорчені завіси.
Там, кажуть, Гітлера портрет
На шибениці хтось повісив.

Ти з чуже вірити не звик.
Іди, тобі покаже місто,
Що в наш реалістичний вік
Іще не зникли символісти.

УЧИТЕЛЬКА

Я знаю дівчину. В підвалі
На вбоге ліжко іней ліг.
А там, над головою — залі
І тупотіння п'яних ніг.

Щодня машин огидний гомін.
Увечорі — одно й одно:
Том Байрона і жовтий промінь
Крізь півзакопане вікно.

А роки йдуть, як в'язні скуті,
Під чорний мур, без вороття.
І в серці більше жалю й люті
За це утрачене життя.

Я знаю дівчину. В підвалі
На вбоге ліжко іней ліг.
А там, над головою — залі
І тупотіння п'яних ніг.

ЛИСТ

Знову кулями серце протнули,
Чорне серце від люті і ран.
Довгі руки попечених вулиць
Забинтовує вогкий туман.

По камінням біжать кудись люди.
Пада шкло з догораючих бань.
Чув, що знову ходити не буде
Цілий тиждень нещасний „есбан".

Де ж тебе в цім содомі зустріти?
До поруччика б знов завітать.
Від сьогодні свою Ріо-Ріту
Він ніколи не буде свистать.

Знаю, він побажав тобі смерти —
Ніколаєвським стертим шагом
Він лежить на подвір'ї роздертий,
Як і древня Росія його...

Через вулицю тушать. Ні — смішать.
Тільки сміх цей холодний, як ніж...
Може лист добереться скоріше,
Може я доберуся скоріш.

Завітай, коли маєш годину.
Придивляйсь, придивлятися слід.
Тут сьогодні за всю Україну,
За півсвіта було...

Леонід.

Н. Я.

В цей парк нові учора впали бомби.
Ходім, перейдемося, доки можна йти.
Душа і так блукає в катакомбах
І далі вже її не завести.

Там криця бомб, що пролетіла з гулом,
Лежить тепер спокійно у землі,
Там будуть нам нагадувать минуле
Поранені учора королі.

Признаюся, мене уже не тішать
Ні парк, ні вечір, ні уся земля.
А все ж таки із Вами йти миліше,
Ніж з кам'яною тінню короля.

Я ніби знову починаю жити
Від Ваших слів, проказаних грудьми,
Бо я люблю усіх живих на світі,
За виключенням —
Знаєте сами...

1944 р.

БЛАКИТНІ ОЧІ

Одноманітний, сірий день.
Туман лежить на мокрих плитах.
Ідем по вулицях, ідем,
Щоб ні знайти. ані згубити.

На Олександрівський майдан
Іще й тепер біжать трамваї.
Ні, ліпше йти. Тяжкий туман
Однаковий у всьому краї.

Одно лиш врізалось мені
У пам'ять: авто на узбоччі
І в загратованім вікні
Чиїсь блакитні вогкі очі.

ГЕНРІХ ГАЙНЕ

Усе змело шаленим здвигом
Залізних, ріжучих долонь. —
Колись тут Гайне віщі книги
Читав шаліючий вогонь.

Вдивляюся. Тяжким припливом
Вогонь і дим з будинків б'є,
І в тім содомі, наче привид,
Тінь Гайне вічного встає.

Спинилось все. Життя нестало.
Лиш голос, ніби грім, гучить:
— Німеччино! Чи ж мало ткали
Тобі проклять твої ткачі!..

1944 р.

* * *

Вже третій рік вітри гудуть,
А ми — приковані в печері.
Як ми дали себе замкнуть
За ці страшні залізні двері?

Відкрились нам нові світи,
Відкрилася модерна воля:
За скручені нові дроти
Жбурнула нас холодна доля.

Коли ж прилине волі птах,
Щоб розмахнутися завзято
І не заплутатись в дротах,
Як вже заплуталось багато?..

3. 1. 1945 р.

ЩОДЕННИК

Гудки. Відбій. І знов руїни.
Півспалена кімната. Стіл.
Ти якось чудно, на колінах,
Сидиш у кріслі. Дим і пил.
І сяє у твоєму зорі,
Як свічка серед мертвих заль,
Якась погорда непокора
І довга втома, і печаль.
Нехай спливають швидше димом
Листки! Хай гасне день за днем.
Три роки навісна чужина
Щодня ж палила їх вогнем!
Немає їх! Тяжким, буденним
Вони пройшли в чужій юрбі
Й назáвжди зникли, як „Щоденник",
Що догорає при тобі.

СИМФОНІЯ ЖИТТЯ

Тут на землі, де тільки чорна рама
Від літака, розбитого ущерть,
Повиривала недвозначні ями
Руками чорними гаряча смерть.

Тому́, можли́во, тут мені найкраще
Отак іти з тобою без пуття
І з уст вологих пити повне щастя
Не до кінця розтятого життя.

І той цілунок, радістю роздертий,
Між переритих бомбами полів,
Звучить, немов симфонія безсмертна
Найкращого, що є на цій землі.

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА

Ще якось день за днем іде.
Але вони навіки стали,
Ці двоє цементних людей
На кам'яному п'єдесталі.
На фоні сірому будов
Стоять, холодні і безкрилі.
Ім невідомі лет, любов,
Як і руці, що їх створила.
Ім невідомі гнів бійця,
Ні милий зір, на світлі ріки.
Закам'янілі їх серця
Зацементовано навіки.
Стоять в прасованій юрбі,
В тупій сигарній каламуті
Безлиці, цементні раби
До чорних молотів прикуті...
Ні, не даремно ж грім гримів
І сиплеться ще теплий попіл
Із догораючих домів
На символ „Нової Европи"

ДРУГИЙ ЛИСТ ПАННІ

Ви прохали в альбом написати пісень,
Щоб було в них все мрійно й сердечно.
Я ж не можу писати про Мері і Джень,
А про інше — вони недоречні.

Тяжко й нудно, неначе я сам став дощем,
Що спадає із неба безкраю.
Я два роки Вас знаю, а колір очей
І тепер ще, їй-Богу, не знаю.

Що писати? Про квіти? — так осінь сама.
Не цікаво про осінь читати.
У театрі багато хороших оман
Ви й за марки зумієте мати.

Я не вмію любити один лиш паркет,
Дві берізки і квіточку скромну.
Не образтеся. Так. Не альбомний поет,
І не хочу, щоб звали альбомним.

ОНОВЛЕННЯ

Той прийде час: погаснуть зорі
І обновиться вся земля,
І димарі, як осокори,
В похмурім небі зашумлять.
Розколюючись, ніби крига,
Спахнуть, засяють небеса,
Немов листки страшної книги,
Яку судилось нам писать.
І в небесах, ще хвилю — хмурих,
Сяйне, засвітить, промайне
Кагортами страшної бурі
Десь чоло Господа гнівне.
Та ми — ми не відчуєм жаху,
Ми чесно йдем крізь цю пітьму,
І з нами вибитого шляху
Ми тільки вклонимось Йому.
Впаде минуле, як руїна.
І Він благословить тоді
На українську Україну
Нам повернутись назавжди!

1944 р.

В НОЧІ

Над гостродахим сірим краєм —
Заклятим островом землі,
Стоять камінні поліцаї,
Неначе привиди в імлі.

Відсапується тяжко місто,
І розстає, і засина.
І тільки зорі, як намисто,
Коло знайомого вікна.

Відкрий його. Не для любови —
Я тут її згубив давно.
Ледве помітним димом крови
Тобі потягне у вікно.

Ти бачиш, що це: божевілля,
Чи скам'яніла чорна тлінь?
Вони хотять спинить підпілля
Живих підвалів і склепінь!

Вони не бачуть і не чують,
Що крутиться ж і далі світ,
Що під ногами хтось мурує
І підкладає динаміт.

Як дзвінко ходить вже відплата,
Яка хода її гучна!
Ти чуєш? Навіть відкривати
Не треба темного вікна.

ТРЕТІЙ ІМПЕРІЇ

Сірі мури, бараки спалені,
Жовтий наці і броневик.
Над розчавленими кварталами
Остогидлий радіо крик.

Що ви кажете щось про Бога нам,
Крізь погано нап'ятий грим? —
Чую, чую, як стогне стогоном
У Берліні воскреслий Рим.

У газетах нам тисли руки ви —
Ми не хочемо ваших рук.
Колодками гудуть по брукові
Люди, сповнені гніву й мук.

Розпинайтесь словами сірими.
Є газети іще на те.
Ми ж тоді в вашу честь повіримо,
Як сами себе розпнете!

МИ НАВАНТАЖУЄМ ВАГОНИ...

Ми навантажуєм вагони
І знаєм: це останній рік.
У поліцая сиві скроні,
Він дивиться кудись убік.
Він все утратив: дім, дружину,
А щастя бачив лиш в кіно.
І що там робить „українер",
Йому і справді всеодно.
Складаєм ящики докупи,
А ніж в дротах повзе, повзе.
Не радіо — калічні трупи
На фронт цей потяг повезе!
І десь в оточеному лісі
Даремно лютий офіцер
Ввімкне дроти. В німім залізі
Не загойдається етер.
У поліцая сиві скроні,
Він дивиться кудись убік.
А ми вантажимо вагони
І знаєм: це останній рік.

БЕРЛІНОВІ 1945 РОКУ

Клади ще раз рейки, мости і стіни,
Шкли вікна папером — дарма!
Уже дотліває в німих руїнах
Остання твоя зима!

Тавруй наші груди значком і знаком —
Не дивно у цьому краю.
Тобі ж не замазать дешевим ляком
Прогнившу душу свою!

Нехай ще й сьогодні ідуть вагони
І люди стають не людьми.
Ти видав багато страшних законів —
Останній видамо ми!

ГОФМАНІВ ДЕНЬ
(поема)

Я в смерті ще раз хитро видер
Кипучу ніч з натхненням і вином.

М. Бажан «Ніч Гофмана».

Під синьою, сіяючою даллю
Небес, настромлених на вістря труб,
Лежить Берлін, неначе у проваллі
Розхрістаний, півобгорілий труп.
Розкинув руки, вибряклі і грубі
Криві мости у поросі й смолі,
Шпилів зухвалих витрощені зуби
Розсипавши безладно по землі.
Сіріє день. Та не співають дзвони
Не свищуть ні машини, ні гудки

Лише у небесах чітні закони
Життя і смерти пишуть літани.

І радник Гофман, що сидів уперто
У затишку плеснявої корчми,
Також у рідні місті може вмерти,
Як гість приблудний, десь під ворітьми.
В старім плащі, згубивши капелюха,
Тепер щоденно він на тій путі,
Де паща бункера ковтає глухо
Людей рвучкий, шумуючий потік.
І світлом дня наляканий безміри,
Серед мундирів, і облич, і морд,
Він аж тепер побачив і повірив,
Який страшний отой німецький чорт.
Гудуть гудки.
Повільно всі виходять,
Щоб за годину бігти знов сюди.
Ах, як же тяжко плентатись по сходах,

А він же був ще вчора молодий!
Поплівся радник, стомлений, голодний
Та, обійшовши зламані мости,
Він аж тепер побачив, аж сьогодні,
Що вже додому нікуди іти,
Бо дім лежав розкраяний натрос,
І на руїнах танцював пожар.
Лиш під ногами вибитим набоем
Стирчить його пресититй каламар.
Едине, що лишилось нерозбитим,
Едине, що судилося знайти,
Единий
Ти!.. —
І радник Гофман, сірий, посивілий,
Згубивши все — від туфлів до жони
Простяг в руїнах руки, наче крила,
Притисшись до пробитої стіни.
Не молиться.
Не плаче.
Не сміється.
Навіщо мертвим плач і молитви?

І тільки серце, що нерівно б'ється,
Нагадує, що він іще живий.
Здригається. Колючими очима
Впивається в незрозумілий світ.
Збагнуть його! —
Та ще незнані рими
Йому страшний жбурляє динаміт,
І сунуться запінені квартали
В провалля. глибше, в божевільне дно,
І в Гофманові очі засміялась
Весела кров, як випите вино.
Тоді вхопив він каламар преситий,
Аби жбурнути ним в слизавий труп,
Але безсилий, роками розбитий,
Він падає у чорні пальці труб.
Давно згорів той льох, де вин задуха,
Важких люльок і дотепів легких
Ховали мрійника від днів, що глухо
Котились у провулках кам'яних.
І радник Гофман, сірий, посивілий,

Що не дійшов до щастя навмання,
Лежить в руках нежданої могили —
Жорстокого, негаснучого дня,
Того, що свастики щербаті зуби
Крутив, як млин, розбризкуючи кров,
Аж доки впевнено, твердо й грубо
День Гофмана сьогодні не прийшов,
День Гофмана під голубою даллю
Небес, настромлених на вістря труб
В глибокому, задушному проваллі,
Де дотліває півзгорілий труп,
Де не співають вимріяні дзвони
І у льохах не цокають чарки,
А тільки в небесах чіткі закони
Життя і смерти пишуть літаки.

Ігорю Костецькому

Так, друже мій. Чим далі ми ідем —
Тим далі простягається дорога.
Не чути більше пахощів вербен,
Не видко більше рідного порогу.

А тільки дійсно легше йти і жить,
І дні, як хвилі, розгортать круг себе,
Коли в душі несеш усю блакить
Найкращого сіяючого неба.

Немає тут таких, як там полів,
І все ж упевненніше йдеться, друже,
Коли в житті без рідної землі
Дзвінка любов тобі землею служить.

Гойдає вітер кораблі на рейді,
На нас нові очікують мости.
Ну що ж, нехай. Ми й землі всі перейдем,
Аби таки до нашої дійти!

1944 р.

ТРЕТІЙ ЛИСТ ПАННІ

Прощайте, Панно. Мабуть, назавжди.
Вже потяг жде на станції розбитій.
Є інші люди й інші городи,
А в цих руїнах нічого робити.

Прийшов ще один мандрівний день
Моєї зачарованої долі.
Так. Ви й не дочекалися пісень,
Бо пісня любить тільки справжню волю.

А я хотів би, як минуть роки,
Зустріти Вас новою в новім домі.
Лише боюсь, що ті сухі квітки
За Вас розквітнуть швидше у альбомі.

Тоді б я міг усе розповісти,
Чому в Берліні не такі алеї,
Чому листи — завжди лише листи,
Але душа лишається душею.

Порадить щось? Порада лиш одна,
Я молодий, а вірте — не даремна:
Дивіться більше з Вашого вікна
Не ген у небо, а на чорну землю.

В ІМЯ ЖИТТЯ

Горить Берлін. Гуде тяжкий вогонь.
І день, і ніч хуртеча не вгасає.
Притиснши руки до гарячих скронь,
Біжать в „убан" подібні поліцаї.

З хитких мостів злітають поїзди,
І вітер б'є із палаців розбитих..,
Ти просиш вже тепер лише води,
А вчора сам втопить хотів півсвіта.

Твої орли, що зорили згори,
Вже корчаться у вогнянім содомі.
Не мало й нас у цім вогні згорить,
Але ж і ти згориш навік у ньому!

Нехай квартали падають в огні,
Нехай летять крізь землю чорні плити,
Бо тут сьогодні нам не страшно, ні
В ім'я життя —
І смерть благословити!

ЗМІСТ

Накладом Івана Манила